

Iwona Józwiak

Regionalizm – patriotyzm jutra,
czyli inspiracje Ośrodka
Doskonalenia Nauczycieli
w Olsztynie

Tekst: **Iwona Jóźwiak**

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej, nauczycielka historii i wiedzy o społeczeństwie w Zespole Szkół Ogólnokształcących Nr 3 w Olsztynie. W latach 2001–2013 stały współpracownik Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, od 2013 r. doradca metodyczny w ODN w Olsztynie. Zainteresowania zawodowe, m.in. dydaktyka, historia najnowsza, regionalizm, edukacja międzykulturowa; autorka i współautorka publikacji związanych z historią Warmii i Mazur zamieszczonych w wielu periodykach oraz materiałów na konferencje naukowe.

Konsultacja merytoryczna:

Anna Płusa

Redakcja i korekta:

Anna Wawryszuk

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Anna Wawryszuk

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
W sieci regionalizmu i wielokulturowości	4
Poznaj i przekaz dalej	6
Uczniowie też są ciekawi korzeni	8
Dziedzictwo żydowskie na Warmii i Mazurach	10
Zakończenie	12

Wstęp

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie działa od blisko dwudziestu lat i jest placówką publiczną, samorządową, prowadzoną przez miasto Olsztyn. Do obowiązkowych zadań placówki należy organizowanie i prowadzenie doskonalenia zawodowego nauczycieli, m.in. w zakresie wynikającym z kierunków polityki oświatowej państwa oraz wprowadzanych zmian w systemie oświaty, stale diagnozowanych potrzeb środowiska oświatowego, nieustannych wyzwań stawianych przed oświatą, wytycznych organu nadzoru pedagogicznego czy organu prowadzącego. Ośrodek prowadzi ożywioną działalność na wielu płaszczyznach. Jest organizatorem lub współorganizatorem inicjatyw oświatowych w mieście i regionie. Ostatnim dużym projektem, w który ośrodek się zaangażował od września 2017 roku, jest działanie związane ze wspomaganiem placówek edukacyjnych. Projekt „Wspólne doskonalenie pracowników i współpracowników samorządowych placówek doskonalenia nauczycieli” został zaproponowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Od 2016 roku Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie prowadzi sieci współpracy skierowane do różnych grup i o różnej tematyce. Poprzez sieci nauczyciele mają szansę na poszerzenie swoich kompetencji i tworzenie nowych rozwiązań. Jest to nowy system doskonalenia nauczycieli¹, zakładający prowadzenie formy doskonalenia zawodowego, którą są sieci współpracy i samokształcenia. Nauczycielom zainteresowanym edukacją regionalną proponowano wiele cyklicznych działań, które mają odpowiadać na oczekiwania zdiagnozowane w licznych ankietach ewaluacyjnych wyrażających duże zainteresowanie dziedzictwem kulturowym Warmii i Mazur. W poniższym artykule chcielibyśmy przedstawić kilka przedsięwzięć, które zostały skierowane do nauczycieli w ostatnich latach, a związane były z dziedzictwem regionu.

W sieci regionalizmu i wielokulturowości

Wraz z wejściem w życie nowego systemu doskonalenia nauczycieli zaproponowano im sieć „Regionalizm – patriotyzm jutra”. Ważnym elementem funkcjonowania sieci współpracy i samokształcenia są warsztaty i wykłady związane z edukacją regionalną. Odgrywa ona szczególną rolę na obszarze wielokulturowym, a takim jest region Warmii i Mazur². Ukierunkowanie kształcenia historycznego na poznawanie wielokulturowego dziedzictwa regionu

¹ Podstawa prawna: § 1 ust. 4 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 369); § 11 ust. 1 pkt 2, lit. b i § 16 ust. 1, pkt 3 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U. z 2009 r., nr 200, poz. 1537 ze zm.); § 9 ust. 2 pkt 10 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz.U. z 2013 r., poz. 199); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2015 r., poz. 1270).

² Por. I. Kaczmarek, *Model europejskiej wielokulturowości*, [w:] *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej – kontynuacje*, pod red. L. Gołdyki, Zielona Góra 1999, s. 138; *Raport z wyników w województwie warmińsko-mazurskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2012, s. 91-92.

jest niezwykle istotne w nauczaniu i wychowaniu nowych pokoleń. Pozwala doskonalić kompetencje społeczne i obywatelskie, ale także te związane ze świadomością i ekspresją kulturalną. Tymczasem w wyniku reformy edukacji 1 września 2009 roku zaczęła obowiązywać nowa Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego³, która zakładała likwidację ścieżek międzyprzedmiotowych, w tym ścieżki regionalnej. Tym samym treści związane z małą ojczyzną zostały wplecione w programy poszczególnych przedmiotów szkolnych. Odtąd wiele zależeć miało od samych nauczycieli. Nie zmieniła takiego stanu rzeczy również kolejna reforma z 2017 roku⁴. Dlatego tak ważne stało się uwrażliwienie nauczycieli na historię regionu, inspirowanie do działania w tym zakresie.

Jednym z pierwszych działań zaproponowanych nauczycielom, jeszcze przed oficjalnym powołaniem sieci „Regionalizm-patriotyzm jutra”, były warsztaty metodyczne „Wielokulturowość Warmii i Mazur oraz losy ludności po II wojnie światowej – propozycje realizacji tematyki regionalnej i lokalnej w edukacji historycznej młodzieży”. Oferta skierowana była do nauczycieli gimnazjów województwa warmińsko-mazurskiego. Udział w przedsięwzięciu wzięli nauczyciele z siedmiu placówek: z Iławy, Ostródy, Górowa Iławeckiego, Nidzicy, Dobrego Miasta, Reszla i Olsztyna. Intencją organizatorek (dr Maria Bieniek, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski; dr Iwona Jóźwiak, ODN) było zainspirowanie uczestników do działań dydaktyczno-wychowawczych, mających lepiej przygotować uczniów do życia w coraz bardziej różnorodnym kulturowo i narodowo świecie.

Propozycja skierowana została do gimnazjów także ze względu na fakt, że zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 20 sierpnia 2010 roku to właśnie ten typ szkół został zobowiązany do realizacji projektów⁵. Ważnym elementem projektu było również pozyskanie informacji dotyczących postrzegania przez uczniów ich wielokulturowego otoczenia oraz wymiana doświadczeń między pedagogami. Realizacja obejmowała dwa etapy. Pierwsze spotkanie poświęcono historii regionu Warmii i Mazur po 1945 roku. Uczestników zapoznano także z innymi inicjatywami prowadzonymi wcześniej, w których udział brały organizator-ki – *Poznaj i pokochaj wielokulturowość Warmii i Mazur*, realizowany w Gimnazjum nr 9 w Olsztynie⁶. Nauczyciele otrzymali również publikacje, teki edukacyjne i wiele innych materiałów, które miały posłużyć im do własnych działań.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r., nr 4, poz. 17).

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 czerwca 2016 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2016, poz. 895).

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 20 sierpnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie z 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz.U. z 2010 r., nr 156, poz. 1046).

⁶ V.M. Bieniek, I. Jóźwiak, *Poznaj i pokochaj wielokulturowość Warmii i Mazur – wnioski z interdyscyplinarnego projektu szkolnego*, [w:] *Nauczanie historii jako powrót do źródeł*, pod. red. G. Pańko i J. Wojdon, Olsztyn 2010; tychże, *Realizacja interdyscyplinarnego projektu edukacyjnego „Poznaj i pokochaj wielokulturowość Warmii i Mazur w Gimnazjum nr 9 w Olsztynie”*, „Wiadomości Historyczne” 2012, nr 1.

Przedsięwzięcie trwało od grudnia 2013 roku do czerwca 2014 roku. W tym czasie uczestnicy realizowali swoje projekty w rodzinnych placówkach, ze swoimi uczniami. Mieli oni pełną swobodę w wyborze metod i działań. Zobowiązani byli natomiast do przeprowadzenia ankiety, którą w 2008 roku wypełnili również uczniowie wspomnianego Gimnazjum nr 9. Zamyśłem było porównanie danych pochodzących z różnych placówek oraz zestawienie ich z wynikami olsztyńskiego gimnazjum. W drugim etapie nauczyciele mieli możliwość podzielenia się swoimi wnioskami z realizacji własnych działań. Wysłuchali też wykładu pracownika Instytutu Pamięci Narodowej Dominika Krysiaka „Warmia i Mazury 1945–1950. Kształtowanie się stosunków politycznych i narodowościowych”. Otrzymali również tekę edukacyjną dotyczącą tego tematu, której autorem był prelegent. Wyniki projektu, zestawienie ich z poprzednimi badaniami oraz ciekawe wnioski zostały opublikowane⁷.

Poznaj i przekaz dalej

Kolejnym działaniem związanym już ściśle z działalnością sieci współpracy „Regionalizm – patriotyzm jutra” był projekt „Dziedzictwo Warmii i Mazur inspiracją do pracy z dziećmi i młodzieżą” adresowany głównie do nauczycieli historii i języka polskiego regionu. Inicjatorem i opiekunem merytorycznym projektu był ODN, ale oprócz niego udział w przedsięwzięciu brały również Stowarzyszenie gmin „Polskie zamki gotyckie” oraz Stowarzyszenie „Dom Warmiński”. Szkolenie było finansowane ze środków Warmińsko-Mazurskiego Kuratora Oświaty i cieszyło się ogromnym powodzeniem. Niestety, mogło wziąć w nim udział tylko 40 nauczycieli z województwa warmińsko-mazurskiego zainteresowanych włączeniem elementów regionalnej edukacji historycznej. Chętnych było ponad 150 osób. Dlatego postanowiono ponowić ofertę dla nauczycieli, biorąc udział w innym już konkursie i pozyskując środki z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Działania zostały przeprowadzone jesienią, w roku szkolnym 2017/2018.

Zajęcia uczestników pierwszej edycji projektu odbywały się w Olsztynie i Ełku jesienią 2016 roku. Program zajęć był niemal identyczny dla obu grup z wyjątkiem zajęć poświęconych gwarze mazurskiej (Ełk) i warmińskiej (Olsztyn). W ramach zajęć uczestnicy mogli wysłuchać wykładów historyków, badaczy tematyki Warmii i Mazur, gawędziarzy, regionalistów i artystów związanych zawodowo z regionem.

W rezultacie udało się zacieśnić więzi w sieci współpracy łączącej grupę kilkudziesięciu nauczycieli przedmiotów humanistycznych z województwa warmińsko-mazurskiego. Wspólna praca miała inspirować ich do prowadzenia edukacji regionalnej i nauczania innych w regionie. Koordynatorką sieci została jej inicjatorka Iwona Józwiak, doradca metodyczny w zakresie historii ODN.

Wartością dodaną podjętych działań były przygotowane przez uczestników wzorcowe scenariusze zajęć edukacyjnych uwzględniających tematykę niematerialnego dziedzictwa histo-

⁷ Tychże, *Różnijmy się pięknie. Wielokulturowość Warmii i Mazur oczami młodych mieszkańców regionu*, „Mazurskie Studia z Historii Najnowszej”, t. 1, Olsztyn 2016.

rycznego Warmii i Mazur, które zostały opublikowane na stronie internetowej⁸. Dzięki temu każdy nauczyciel, również ten, który nie brał udziału w projekcie, może skorzystać z bazy konspektów oraz scenariuszy zajęć, by wykorzystać je w swojej pracy. Każdy uczestnik otrzymał również specjalny pakiet edukacyjny, m.in. książki:

- *Dziedzictwo ziem pruskich. Dzieje i kultura Warmii i Mazur. Podręcznik dla młodzieży*, red. I. Lewandowska, Olsztyn 2012;
- E. Cyfus, I. Lewandowska, *Elementarz gwary warmińskiej. Cz. 1: Rodzina, dom i zagroda. Cz. 2: Wierzenia, zwyczaje i obrzędy. Cz. 3: Cztery pory roku*, ilustr. A. Rok, Barczewo 2012–2014.

Wzbogaciły one warsztat pomocy dydaktycznych, którymi nauczyciele dysponują na co dzień i zachęciły do tworzenia na ich podstawie ciekawszych zajęć, zdopingowały do swoistych regionalnych podróży edukacyjnych, w których towarzyszyć będą im uczniowie.

Wśród wielu zaproponowanych w projekcie zajęć warto wymienić choćby wykłady pracowników Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli: prof. Stanisława Achremczyka („Genius loci Olsztyna”), prof. Izabeli Lewandowskiej („Gdzie leży Warmia, a gdzie Mazury. Zmiany terytorialne i przynależność państwowa na przestrzeni wieków”), prof. Witolda Gieszczyńskiego („Dzieje powojenne regionu ze szczególnym uwzględnieniem ziemi etckiej”) i dr Iwony Józwiak („Wielokulturowość Warmii i Mazur. Mieszkańcy regionu”). Wszystkie związane były z historią regionu, zarówno dawną jak i tą najnowszą. Dużym zainteresowaniem cieszyły się zajęcia poświęcone gwarze warmińskiej i mazurskiej prowadzone odpowiednio przez Edwarda Cyfusa i Dietmara Serafina oraz malowanie motywów regionalnych na szkło z artystką związaną twórczo z regionem Warmii i Mazur – dr Martą Wasilewską-Frażnowską.

Uczestnicy mogli zatem poznać zwyczaje, tradycje i obrzędy Warmiaków i Mazurów oraz różnice między nimi. Mieli możliwość praktycznej nauki gwary, przedstawiono im także dydaktyczne możliwości wykorzystania jej w edukacji. Porównywali strój warmiński z mazurskim strojem ludowym, a na koniec mogli sprawdzić swoje artystyczne możliwości, malując m.in. konika mazurskiego na szkło.

Artystyczne inspiracje bardzo przypadły do gustu uczestnikom, dlatego podejmując kolejne działania i uwzględniając diagnozę potrzeb, postanowiono zorganizować zajęcia poświęcone kulturze i sztuce ludowej regionu, a tym samym rozszerzyć sieć współpracy „Regionalizm-patriotyzm jutra” o nowe propozycje i inspiracje. Tym razem partnerem ODN-u zostało Biuro Wystaw Artystycznych, największa galeria sztuki w regionie. Jej dyrektor, dr Małgorzata Bojarska-Waszczyk, była otwarta na propozycję zorganizowania takich zajęć dla nauczycieli.

Podobnie jak wcześniej, inicjatorzy przystąpili do konkursu ogłoszonego przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie i udało im się uzyskać finansowanie. Warsztaty i wykłady odbywały się w pomieszczeniach galerii, co dodatkowo uatrakcyjniło zajęcia. Ponad 90 uczestnikom po-

⁸ [Podręcznik regionalny dla Warmii i Mazur](#), Facebook [online, dostęp dn. 15.05.2018].

dzielonym na pięć grup zaproponowano tym razem zajęcia, dzięki którym budowanie świadomości regionalnej i inspirowanie takich działań w pracy nawet z najmłodszymi dziećmi miało stać się ciekawsze. Oprócz zajęć praktycznych uczestnicy wcześniej wysłuchali wykładów lokalnych artystów, wśród nich Mirosława Bojenki o warmińskich kapliczkach, które stanowią jeden z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego Warmii. Artysta w 2012 roku wydał album fotograficzny o takim właśnie tytule⁹. Zawiera on około 300 barwnych fotografii kapliczek, a sama książka jest efektem dwudziestoletnich wędrówek autora po ziemi warmińskiej. Nauczyciele mogli dowiedzieć się także o dawnych technikach wyrobu i zdobienia kafli, poznać różnice między kaflami warmińskimi i mazurskimi, obejrzyć jak wyglądały szafy, skrzynie posażne i czepece dawnych mieszkańek tej ziemi. Ich zadaniem było również odnajdywanie elementów sztuki ludowej w dzisiejszym wzornictwie przemysłowym i modzie. Dowiedzieli się o miejscach w regionie, gdzie wciąż kultywuje się dawne tradycje. Wykład poprowadziły Marta Wasilewska-Frągnowska oraz Iwona Józwiak.

Dopiero później, w części warsztatowej, nauczyciele malowali kafle wykorzystując poznane wcześniej motywy ludowe. Mieli szansę podjąć własne próby interpretacji faktów z zakresu sztuki regionalnej, stworzyć własny, uniwersalny „znak graficzny” z wykorzystaniem motywów regionalnych i nadać mu współczesny wymiar, choć w interpretacji artystyczno-historycznej. Po raz kolejny okazało się, że zajęcia teoretyczne poparte częścią praktyczną, warsztatową to nieodzowny element doskonalenia nauczycieli, który uczestnicy niezmiennie bardzo sobie cenią.

Uczniowie też są ciekawi korzeni

Intencją organizatorów zajęć dla pedagogów jest zawsze docieranie poprzez nich do młodego pokolenia. Ośrodki doskonalenia nauczycieli najczęściej organizują szkolenia dla dorosłych, jednak starają się też być inicjatorem przedsięwzięć skierowanych bezpośrednio do dzieci i młodzieży. Przykładem mogą być konkursy. Pierwszy z nich odbył się pod hasłem „Moje korzenie, czyli skąd jestem”, a jego pomysłodawczynią była Iwona Józwiak.

W pierwotnym zamyśle był on formą upamiętnienia 70. rocznicy przyłączenia Warmii i Mazur do Polski. Miał zwrócić uwagę młodego pokolenia na przeszłość regionu, na zjawiska, które ukształtowały jego specyfikę, w szczególności na migracje i niemal całkowitą wymianę ludności tych ziem. Szybko okazało się, że była to ciekawa i potrzebna inicjatywa toteż postanowiono, że będzie odbywała się cyklicznie, co dwa lata. Organizatorami konkursu byli poza Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli również: Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, który reprezentował Waldemar Majcher, pełnomocnik marszałka ds. dziedzictwa kultury niematerialnej (stąd też pozyskano pieniądze na nagrody dla uczestników), Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie oraz Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Komisja ds. Badań Kultury Warmii i Mazur.

⁹ M. Bojenko, A. Brosch; *Warmińskie kapliczki*, Działdowo 2012.

Konkurs skierowany był do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu województwa warmińsko-mazurskiego. Dzięki niemu młodzi ludzie mieli możliwość pogłębienia tożsamości lokalnej i poczucia przynależności do miejsca zamieszkania, dostrzeżenia związków między przeszłością a teraźniejszością, zainteresowania się zachowanymi tradycjami w swojej rodzinie i miejscowym dziedzictwem oraz zauważania, rozumienia i akceptowania różnych kultur i ludzi (nosicieli kultur). Uczniowie mogli kształtować w sobie postawę otwartości wobec, inności, wzajemnej chęci poznania oraz walki ze stereotypami. To szczególnie ważne dziś, kiedy życie w międzykulturowym społeczeństwie staje się normą. Dlatego tak istotna jest edukacja służąca walce z uprzedzeniami. Umiejętność akceptowania, postawa otwartości na różnorodność są dziś fundamentalne dla funkcjonowania młodego człowieka we współczesnym świecie.

Tym, co łączyło nagrodzone w konkursie projekty, był ogrom włożonej pracy i zaangażowanie emocjonalne autorów prezentujących historie swoich rodzin. Wśród nagrodzonych znalazł się m.in. film Magdaleny Lobert z imponującą dokumentacją¹⁰. Gimnazjalistka opowiada w nim historię rodziny związanej z Warmią od ponad dwustu lat. Tematyka i multimedialny charakter konkursu spodobały się nie tylko nauczycielom i ich uczniom, ale także rodzinom, które często towarzyszyły swoim dzieciom i wnukom zarówno w pracy, jak i podczas uroczystego zakończenia projektu.

Innym cyklicznym wydarzeniem skierowanym do uczniów, w którym ODN odgrywa rolę współorganizatora, jest konkurs poświęcony tematyce zakonu krzyżackiego. Jego inicjatorką jest Izabela Narożniak, dyrektor biura Stowarzyszenie gmin „Polskie zamki gotyckie”. Do stowarzyszenia należy obecnie 17 gmin, na terenie których znajdują się zamki. Celem utworzenia stowarzyszenia była promocja zamków w ramach jednej wspólnej trasy Szlaku Zamków Gotyckich, ale działania kierowane są także do dzieci i młodzieży, aby przybliżyć im historię ich małej ojczyzny. Warto dodać, że od 2004 roku stowarzyszenie prowadzi stałą współpracę z partnerami z Obwodu Kaliningradzkiego.

Celem konkursu jest propagowanie szeroko pojętej wiedzy o państwie krzyżackim, obejmującym obszar dzisiejszej północno-wschodniej Polski, Obwód Kaliningradzki oraz Okręg Kłajpedy, ze szczególnym uwzględnieniem takich zagadnień jak m.in.

- powstanie i ekspansja zakonu krzyżackiego, organizacja państwa krzyżackiego w Prusach, wybitne postacie historyczne związane z historią zamków państwa krzyżackiego oraz biskupstw pomezkańskiego i warmińskiego na terenie gmin należących do stowarzyszenia oraz na terenie Obwodu Kaliningradzkiego;
- gospodarka i kultura na ziemiach pruskich;
- stosunki polsko-krzyżackie od XIV do XVI wieku, wielka wojna zakonu krzyżackiego z Królestwem Polskim z bitwą pod Grunwaldem, wojna trzynastoletnia 1454-1466.

¹⁰ M. Bieniek, I. Jóźwiak, *Konkurs „Moje korzenie, czyli skąd jestem”*, VariArt, nr 02/2015, s. 22-23.

Konkurs wpisał się także w projekt „Podniesienie atrakcyjności północno-wschodniej Polski oraz Obwodu Kaliningradzkiego” poprzez rozwój i promocję wspólnych tras turystycznych, realizowanych z Programu Współpracy Transgranicznej EISP Litwa – Polska – Rosja 2007–2013, który był współfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

Wnioski z konkursów¹¹, obok tematyki dotyczącej relacji polsko-krzyżackich w nauczaniu dzieci i młodzieży, zostały przedstawione przez doradcę metodycznego ODN Iwonę Józwiak na I Międzynarodowej Konferencji: „Zakon krzyżacki – dziedzictwo historyczne i kulturowe a teraźniejszość”, która odbyła się w grudniu 2014 roku na zamku w Rynie. Wiele pytań, m.in. dr Bruno Plattera, wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego, do prelegentki wskazywały na wagę tematu, zainteresowanie przedstawicieli zakonu tym, jak edukacja szkolna traktuje tematykę polsko-krzyżacką i jak postrzegają zakon współcześni uczniowie polskich szkół.

Dziedzictwo żydowskie na Warmii i Mazurach

Innym działaniem Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie, skierowanym do nauczycieli, były szkolenia związane z dziedzictwem żydowskim w dawnych Prusach Wschodnich. Zorganizowano je w maju i wrześniu 2017 roku jako dwuczęściowe seminarium „Miejsca pamięci w edukacji historycznej”. Organizatorami przedsięwzięcia było Muzeum Stutthof w Sztutowie, ambasador Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w Warszawie oraz ODN w Olsztynie. Udział wzięło 29 nauczycieli, głównie olsztyńskich szkół, częściowo uczestników wcześniejszych szkoleń poświęconych tematyce Holocaustu organizowanych w ODN. W programie seminarium znalazły się wystąpienia czworga prelegentów. Z wykładem *Stutthof... Czy to jest ważne?* wystąpił dr Marcin Owsiański, kierownik Działu Oświatowego Muzeum Stutthof. Sylwetkę Sary Lipskiej, malarki i artystki z Mławy, przedstawiła zgromadzonym Barbara Zaborska, edukator, społecznik, prezes Towarzystwa Miłośników Twórczości Tekli Bądarzewskiej i autorka książki o Sarze Lipskiej. Z kolei o dziedzictwie żydowskim na Warmii i Mazurach mówiła dr Iwona Józwiak z Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli.

Pierwszą część seminarium zamknęło wystąpienie Joanny Mieszczyńskiej, ambasadora Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, nauczycielki historii w Gimnazjum nr 13 w Olsztynie na temat przykładów edukacji historycznej w przestrzeni miejskiej. Druga część seminarium została zaplanowana na wrzesień 2017 roku już na terenie Muzeum Stutthof w Sztutowie, a uczestnikom zapewniono bezpłatny dojazd i udział w bardzo ciekawych warsztatach.

Tematyka żydowska w ostatnim pięcioleciu była już kilkakrotnie poruszana w projektach ośrodka. W ankietach diagnozujących potrzeby szkoleniowe nauczycieli, obok treści regionalnych, właśnie tematy związane z Holocaustem, zagładą i udziałem ludności żydowskiej w kulturze dawnych Prus Wschodnich znajdowały zawsze wyraźne wskazanie. Dlatego

¹¹ I. Józwiak, *Nie tylko podstawa programowa. Propozycje realizacji tematyki poświęconej relacjom polsko-krzyżackim w nauczaniu historii dzieci i młodzieży na II, III i IV poziomie edukacyjnym*, referat wygłoszony na I Międzynarodowej Konferencji „Zakon krzyżacki – dziedzictwo historyczne i kulturowe a teraźniejszość” 6 grudnia 2014 r. (w druku).

warsztaty o tej tematyce były organizowane kilkakrotnie, także rok wcześniej, w maju 2016 roku.

W zajęciach udział wzięło wówczas 26 olsztyńskich pedagogów, głównie nauczycieli historii. Zajęcia poprowadzili zarówno pracownicy ODN (Iwona Jóźwiak), jak i przedstawiciele Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Olsztynie (Renata Gieszczyńska, Dawid Zagził) oraz Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa „Borussia” (Wiktor Knercer). Przedstawione zostały dobre praktyki w zakresie poruszania tematyki żydowskiej w pracy z dziećmi i młodzieżą w olsztyńskich szkołach. Dyskutowano, jak uczyć o trudnej historii i relacjach polsko-żydowskich. Poruszono też problem materialnej spuścizny mniejszości żydowskiej w regionie – Wiktor Knercer, historyk specjalizujący się w architekturze krajobrazu, opowiedział m.in. o cmentarzach żydowskich na Warmii i Mazurach.

Omówiono przykładowe akcje edukacyjne w kraju i regionie z ostatnich lat w zakresie problematyki żydowskiej (Iwona Jóźwiak). Ponadto w trakcie zajęć uczestnicy zostali zapoznani z teką edukacyjną IPN „Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej”. Każdy z nauczycieli otrzymał ją na własność, dzięki czemu wzbogacili własną biblioteczkę środków dydaktycznych. Wśród materiałów dla nauczycieli znajdują się scenariusze lekcji, ćwiczenia i bibliografia. Oprócz tego teka zawiera 62 kolorowe karty pracy oraz materiały dla uczniów. Wśród tych ostatnich są eseje, słownik pojęć, biogramy, tablice synchronistyczne i wybór tekstów. Pracownicy IPN-u pokazali, jak można przygotowane materiały wykorzystać w ciekawy sposób na lekcjach.

Uczestników warsztatów poinformowano także o wynikach badań Stowarzyszenia Żydowskiego „Czulent” z Krakowa, które w swoim projekcie „Antysemityzm nie jest poglądem” zajęło się badaniem treści podręczników pod względem tematyki żydowskiej, walki z dyskryminacją, wykluczeniem i stereotypami¹². Wyniki tych badań zostały po raz pierwszy zaprezentowane na konferencji zorganizowanej we współpracy Muzeum POLIN i Stowarzyszenia „Czulent” w kwietniu 2016 roku pod patronatem Rzecznika Praw Obywatelskich i Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania. Dzięki życzliwości stowarzyszenia możliwe stało się pozyskanie owych danych i zapoznanie z nimi uczestników szkolenia. Wyniki stały się powodem ożywionej dyskusji wśród nauczycieli. Uczestnicy warsztatów zostali również poproszeni o wypełnienie krótkiej ankiety na temat postrzegania tematyki żydowskiej w ich pracy z uczniami oraz z perspektywy mieszkańca miasta i regionu.

Zamierzeniem organizatorów warsztatów było, aby nauczyciele wspólnie z prowadzącymi poszukali odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań, m.in.

- Jak nauczać o trudnych relacjach polsko-żydowskich?
- Jaka powinna być polityka państwa w zakresie poszanowania praw również tej mniejszości do kultywowania własnej religii, obyczajów i pielęgnowania odrębności kulturowej?

¹² *Antysemityzm nie jest poglądem. Podręcznik dla edukatorów i edukatorek*, Kraków 2016.

- Jak nauczyciele postrzegają prezentację dziedzictwa kulturowego tej mniejszości narodowej w podręcznikach szkolnych i czy zgadzają się z wynikami projektu „Antysemityzm nie jest poglądem”?
- Czy warto w zakresie tej tematyki wychodzić poza program i poza mury szkoły?

Biorący udział w zajęciach okazywali zainteresowanie tematem, chętnie dzielili się swoimi doświadczeniami i byli otwarci na nowe propozycje. To z kolei skłoniło do poszukiwania odpowiedzi, co w zakresie dziedzictwa żydowskiego na Warmii i Mazurach znalazło się w ostatnich latach w działaniach olsztyńskich szkół. Wyniki tych poszukiwań zawarto w artykule¹³.

Zakończenie

Podsumowując, pamiętać należy, że działania związane z edukacją regionalną mogą pomóc dostosowywać się do dynamiki kulturowej społeczeństwa, uczyć wrażliwości i otwartości. Tego rodzaju aktywność pomaga rozwijać m.in. kompetencje społeczne i obywatelskie, świadomość i ekspresję kulturalną. Nabywanie zaś nowych kompetencji i kwalifikacji, ich rozwijanie i aktualizacja wiedzy merytorycznej z zakresu nauczanego przedmiotu, nawiązywanie współpracy, wymiana doświadczeń z nauczycielami z innych szkół, wzajemne inspirowanie się i tworzenie ciekawych rozwiązań to nieodzowny element zawodu nauczyciela, bez którego nie uda się dobrze wychować młodego pokolenia.

¹³ M. Bieniek, I. Józwiak, *Tematyka żydowska w działaniach edukacyjnych szkół olsztyńskich*, „Mazurskie Studia z Historii Najnowszej” 2018, nr 2 (w druku).